

3. Свириденко С. В. Проблемні питання наповнення та використання оперативних обліків органів внутрішніх справ. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск. 2008. № 1 (45). С. 208–213.*
4. Мовчан А. В. Оперативні обліки як складова частина системи інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис. 2006. № 1. С. 53–55.*
5. Рибалко Я. В. Експертні обліки як галузь криміналістичної техніки: етапи розвитку, завдання і зміст. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: зб. наук. Статей. Донецьк, 2001. Вип. 1. С. 212–218.*
6. Буржинський В. А. Інформаційне забезпечення оперативнорозшукової діяльності. *Бюлетень обміну досвідом роботи: науково-практичне видання МВС України. 2009. № 178. С. 5–18.*
7. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. Ч. 1. 336 с.
8. Попович М. І. Організація інформаційного забезпечення оперативнорозшукової діяльності підрозділів МВС України. *Європейські перспективи: науково-практичний журнал. Дрогобич: ТЗОВ «Дрогобицька міська друкарня», 2014. № 7. С. 145–151.*

*Ткаченко Альбіна, здобувач вищої освіти юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

*Шиян Анатолій Григорович, старший викладач кафедри кримінально-
правових дисциплін Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ*

**ОПЕРАТИВНА ЗАКУПКА ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ КОНТРОЛЮ
ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ**

Ні для кого не є таємницею, що наша держава сьогодні знаходиться у вкрай важкому становищі. Економічно-політична нестабільність посилюється загостренням суспільного невдоволення на фоні збройного протистояння на Сході України.

Як відомо, такі умови дуже сприятливі для погіршення криміногенної ситуації в державі, що ми спостерігаємо останні декілька років. Адже економічні проблеми призводять до зубожіння населення, політична нестабільність не дозволяє знайти ефективні шляхи вирішення проблем, а суспільне невдоволення виливається в різного роду протести, як масового, так і поодинокого характеру. На них, замість того, щоб виявляти,

затримувати та притягувати до відповідальності осіб, які вчинюють кримінальні правопорушення, змушені відволікатися правоохоронці.

З огляду на це, складається ситуація, коли збільшується кількість осіб, які стають на злочинний шлях отримання прибутку за рахунок реалізації заборонених для обігу товарів, предметів і речовин. Адже за останній час збільшилася кількість джерел надходження таких товарів із зони антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, зокрема за рахунок неконтрольованого перетину кордону з Російською Федерацією. А також зросла кількість потенційних покупців таких товарів, предметів через ті ж вище перераховані факти [1, с. 296].

За таких умов потребує вивчення та удосконалення практики запобігання та протидії злочинним проявам підрозділами кримінальної поліції за рахунок застосування найбільш дієвих засобів, які є на озброєнні, зокрема контролю за вчиненням злочину, який передбачено ст. 271 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК).

Контроль за вчиненням злочину – узагальнююче поняття, яке за своїм змістом включає комплекс різнопланової за формами свого проведення окремих, здійснюваних за постановою прокурора, негласних слідчих (розшукових) дій: контрольована поставка; контрольована та оперативна закупка; спеціальний слідчий експеримент; імітування обстановки злочину, особливість яких полягає в тому, що вони здійснюються за умов, що певними особами вчиняється тяжкий або особливо тяжкий злочин, який є незакінченим, а забезпечити повне розкриття та розслідування підготовлюваного або вчинюваного злочину шляхом провадження інших гласних та негласних слідчих дій неможливо [2]. Тобто контроль за вчиненням злочину здійснюється не тільки для здобуття, перевірки та дослідження доказів, а й для повного розкриття злочину, виявлення спілників, а також для попередження злочину, зупинення й недопущення завершення злочину та настання його шкідливих наслідків.

Таким чином, відповідно до положень ст. 271 чинного КПК України, оперативна закупка визначається як одна із форм контролю за вчиненням злочину, що є різновидом негласних слідчих (розшукових) дій [3].

Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, яка затверджена наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5, визначено, що **оперативна закупка** полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила [4].

Відповідно до ч. 4 ст. 246 КПК виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення оперативної закупки, сутність якої полягає в здійсненні нібито угоди купівлі-продажу з особою, яка підозрюється в торгівлі забороненими для легального обігу предметами, товарами та речовинами (наприклад, наркотичними засобами, радіоактивними речовинами, зброєю тощо) із вказаною вище метою.

Після винесення рішення прокурора складається план проведення оперативної закупки, в якому зазначаються задум операції, завдання, які необхідно вирішити, виконавці та заходи, що забезпечують її здійснення. Застосування спеціальних технічних засобів при проведенні оперативної закупки здійснюється з дозволу слідчого судді відповідно до чинного законодавства України. По закінченню проведення оперативної закупки, як і будь-якої іншої слідчої (розшукової) дії, із додержанням вимог статей 104-106, 252, 271 КПК складається протокол, до якого додаються речі і документи, отримані під час проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії.

На наш погляд, однією із особливостей оперативної закупки як форми контролю за вчиненням злочину є те, що остання перебуває на дуже тонкій межі між законною діяльністю співробітників правоохоронних органів та підбурюванням (провокацією) до вчинення кримінального правопорушення, що само по собі також є злочином. Саме тому ч. 3 ст. 271 КПК чітко передбачено, що під час підготовки та проведення оперативної закупки забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі вчинити злочин, який вона би не вчинила, як би слідчий цьому не сприяв, або з цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем. Хоча, як зазначалося, часто межа між вказаними діями дуже відносна.

Слід підкреслити, що саме із-за цього питання оперативної закупки як спеціального способу розслідування з використанням агента під прикриттям (оперативного працівника) неодноразово піднімалося в практиці Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ). Відзначимо, що практика ЄСПЛ є джерелом права України (при цьому не обов'язково, щоб відповідне рішення було прийнято у справі проти України), що впливає з положень Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року [5]. Така практика ЄСПЛ дозволяє зробити висновки, які саме основні вимоги до проведення оперативної закупки ставить європейська спільнота, на що слід звертати увагу під час судового розгляду в кримінальному провадженні, в якому здійснена оперативна закупка, та ін.

В рішеннях ЄСПЛ неодноразово наголошувалося, що правоохоронним органам та національним судам кожної країни слід розуміти, що оперативна закупка може плавно перейти в підбурювання до вчинення злочину (фактично державою свого громадянина), тому в зазначених відносинах

необхідний дуже обережний підхід з боку всіх гілок влади. Зокрема, ЄСПЛ вказує, що межа між законним розслідуванням і підбурюванням до злочину з великою ймовірністю буде перейдена, якщо національним законодавством не встановлена чітка і передбачувана процедура санкціонування відповідної секретної операції. Причому таке санкціонування має бути незалежним, тобто здійснюватися не тим органом, який проводить (ініціює) оперативну закупку. Також ЄСПЛ наполягає на необхідності такого документування при проведенні оперативної закупки, яке дозволило б здійснити подальшу незалежну оцінку поведінки учасників закупівлі.

У цьому зв'язку слід відзначити, що оперативна закупка в Україні може здійснюватися як до початку досудового розслідування (в рамках реалізації оперативно-розшукових справ), так і в ході його проведення. В першому випадку основним законодавчим актом, яким регулюється проведення оперативної закупки, є Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» № 2135-ХІІ від 18 грудня 1992 року [6], в другому – КПК України. Не дивлячись на те, що проведення оперативної закупки до початку досудового розслідування здійснюється без дотримання процесуальних форм, матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотримання вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам ст. 99 КПК, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази.

Водночас, слід мати на увазі, що порядок проведення оперативної закупки (як у першому, так і в другому випадках), більшою мірою визначається підзаконними нормативно-правовими актами, які мають обмежений доступ. Вважаємо, що такі обмеження не сприяють дотриманню прав людини під час проведення оперативної закупки, не відповідають вимогам Європейського Союзу щодо необхідності дотримання принципу правової визначеності, у зв'язку з чим підлягають виваженому законодавчому корегуванню. Підтвердженням необхідності такого корегування є положення ч. 5 ст. 271 КПК, якою визначено, що порядок і тактика проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину повинні визначатися законодавством.

1. Попов С.Ю. Правова регламентація та практична необхідність оперативної закупки в діяльності підрозділів кримінальної поліції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2016. № 3. С. 296-303.

2. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Академічне видання. К.: Алерта, 2014. 420 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змін. та допов. станом на 3 серп. 2020 р. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2020. 452 с.

4. Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0114900-12>

5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30 . Ст. 260.

6. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 грудня 1992 року № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

Ушник Даниїл, здобувач вищої освіти факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Телійчук Віталій Григорович, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент

НАУКОВА ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТТЯ СИЛИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглядаючи діяльність держави, її правових інститутів і органів правопорядку, спрямовану на протидію злочинним проявам у суспільстві, можна констатувати, що пріоритетним напрямком діяльності поліції під час здійснення кримінальної політики держави є протидія та викорінення злочинності [1]. Зокрема, в чинному законодавстві України у більшості нормативних актів саме вказане передбачає основним завданням правоохоронних органів, в тому підрозділів Національної поліції. Так, Закон України «Про Національну поліцію» визначає як пріоритетні напрямки діяльності вказаного органу: пріоритет превентивної діяльності над правоохоронною; максимальне дотримання принципу законності; комплексне використання всіх можливостей для протидії злочинності; забезпечення рівності всіх фізичних та юридичних осіб перед законом; а також надання поліцією в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які внаслідок надзвичайних ситуацій або певних життєвих обставин